

När praktikanterna klagar över att de har slagit sig tio gånger svarar han: "Bra då har du 9 999 gånger kvar, sedan kan du det här."

Ted Zaar är stenhuggaren som blivit konstnärernas förlängda arm.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

I konstens tjänst

En svartblänkande konsertflygel tycks födas ur grå sten. En anställd med ansiktsmask slipar kanterna på ett väldigt block. Han vinkar bortåt huset med blocksågen: "Ted är där någonstans ..."

Vi har kommit till Zaarstone, naturstensleverantör i Vilshult i Blekinge, med speciellt fokus på samarbeten med konstnärer.

Det är en vanlig dag på jobbet i Ted Zaars stenrike. Ljudet från linsågar, slipning och huggning fyller den lilla stengläntan som är ett myller av block, granithögar sten på pallar, skräpsten, väldiga diabasskivor, sten som ska bli konst, ett block med Arctic green och 3 682 markstenar till Stockholm. Runt om står skogens gröna vägg.

Ted Zaar dyker upp, lite varm och dammig.

– Ingen rast, ingen vila. Det är full fart i alla ändrar.

Det var lite trubbel med linsågen som inte gick rakt. Han fick rycka in.

– Jag får bara vara med när det är problem, låtsasgnäller han, med ett allvar under.

Ted Zaar är stenhuggare av första rangen. Han är också ägare av Zaarstone, sälj- och produktionsansvarig och arbetsledare med koll på helheten, från kundbesök på vift bland stenarna till trils-kande maskineri. Hela tiden måste han dra iväg någonstans, underhandla med konstnärer, räkna på jobb, svara på mejl och i telefon, gå på möten och administrera.

– På dagarna är jag ett slags springpojke som hjälper till. Jag saknar att få skapa något själv.

Han har hamnat en bra bit bort från själva hantverket, men är han inte överallt på en gång blir det inga konstverk. Det svarta blocket är en av åtta delar i konstverket *Shoreline* av Maha Mustafa, en väldig bänk i polerad diabas som inom kort ska placeras utanför Malmö Live i Malmö. I den blänkande ytan ska stadens kustlinje sandblästras eller graveras.

Blocket är en del av en leverans på 60 ton diabas från Zimbabwe. Det var bara däriifrån så stora bitar kunde levereras så snabbt. Det färdiga verket kommer att väga 38 ton. Alltså ska 22 ton sågas och handslipas bort för att få fram den elegant böjda formen med lutande kanter. Formen är omöjlig att såga fram, så blocken måste slipas ner genom de sista centimetrarna. Varje block väger omkring 4,5 ton.

Ted och hans anställda ska vända på ett av dem. En liten lyftare häver det på högkant. Killarna vet vad de gör, det ser ut som om de hanterar en jättestor skokartong.

Att Zaarstone med sina åtta anställda, plus inhyrda krafter, är specialiserat på arbeten med konstverk tycks hänga ihop med en önskan om frihet i stenjobbet. Konstnärsuppdrag är alla olika och innebär ofta spännande tekniska problem.

– Egentligen är det väl omväxlingen, att man får göra allt möjligt och att jobben blir utmaningar. Fyrkantiga plattor tröttnar man på, säger Ted på sitt lakoniska vis.

På en pall ligger ett verk av konstnären Jesper De Neergaard och inväntar konstnärens sista touch. Vitsen just här är att den geometriska formen med urborrade tomrum inte ska se ut som en enda bit, utan sammanfogad. I det gedigna blocket ska skårar och linjer drivas.

Ted visar specialbyggda slipmaskiner som har använts till att ta ur skålformer. Ett verk av Eva Lange ska huggas. Där är problemet att formen inte är ett runt klot, utan äggformat, vilket gör det hela svårare och roligare.

Ted ser finurlig ut, det ska nog ordna sig. Man snackar inte så mycket om vad man kan här, man bara gör det.

Konstverk går inte in under lagen om offentlig upphandling, utan konstnärerna kan själva utse sina stenhuggare.

– Priset är min konkurrent. Blir jobbet för dyrt, blir inte konstverket av, säger Ted Zaar.

Han har arbetat för många konstnärer genom åren. Några namn i mängden: Pål Svensson, keramikern Gustav Kraitz med sina kända stenbåtar och Jenny Holzer, vars fyra svängda granitbänkar står i Karlstad. Till Sjövikstorget i Årstadal i Stockholm, förra årets Stenprisvinnare, utförde Ted arbeten åt konstnären Jan Svenungsson och landskapsarkitekten Thorbjörn Andersson.

Nyligen monterades Pål Svenssons två skulpturer *Utblick/Insikt* på Posthusplatsen i Malmö. *Insikt* utfördes av Zaarstone och är en maffig svart skålform som täcks av en hinna rinnande, speglade vatten.

– Det är helpolerad diabas, så det krävdes en väldigt precision. Där kan man inte fuska någonstans, skrattar Ted.

Inte alltid går det som det var tänkt. Zaarstone har arbetat med engelsmannen Julian Opie, en av superkonstnärerna och mest känd för sina piktogramartade, nollställda figurer och digitala landskap på skivomslag, målningar och som skulpturer. Som enda stenfirma har Zaarstone utfört bland annat Opies diabasblock med springande figurer. Lutad mot en vägg står en tunn marmorskiva med en utfräst kvinnofigur, där en detalj inte riktigt föll konstnären i smaken.

– Skippa den, sa han bara.

Iär har Ted Zaar har varit 30 år i stenbranschen. Han föddes 1969 och växte upp ute i världen. Pappan arbetade i byggbranschen och familjen bodde i Australien, Saudiarabien och i Egypten. När det blev oroligheter i landet och skolorna var trassliga flyttade Ted hem och gick ut grundskolan i Sverige.

Sedan behövde han jobb, som vilken unge som helst härifrån traktar.

– Sök in på något, här kan du inte gå och drälla, sa farsan.

Ted kontaktade en gravstensfirma i Boalt och fick jobb som slipare.

Så startade alltihop. Efter ett halvår fick han jobb som slipare hos galleristen Björn Nordenhake som sedan 1985 drev Broby Granit i Sibbhult, en stenfirma som skulle utföra konstverk i sten. Ted var den förste som anställdes. Det var ett litet företag och man försökte klara av de beställningar som kom in. Det fanns inga andra huggare, det blev Ted som fick frågan om han kunde fixa några stenstolpar.

– Ibland gick det bra, ibland gick det åt skogen.

Han visste inte mycket om stenhuggning då men drevs, och drevs ännu i dag, av ett envist, inre krav på att utvecklas.

– Jag tycker inte om att vara sämst, som han säger, och berättar om hur han låg uppe bland skrotstenen hos Nordenhake och högg och högg och högg och bara skulle lära sig hantverket.

Med tiden kom skickligheten. Och konstnärerna uppskattade

Polerad diabas som ska bli till en väldig bänk utanför Malmö Live.

”Jag skulle ge fan i att använda händerna löd ordern. Händer hade de hur mycket som helst, det var min hjärna de behövde.”

honom, speciellt Bård Breivik som var en viktig kund hos Nordenhake. Efter sju år slutade Ted och började köra flistransporter.

– Jag har alltid velat något mer än att gå på en fabrik och vara anställd. Så länge jag jobbade hos Nordenhake kunde jag inte heller starta något eget.

Han drog i gång Zaars Granit, sitt första egna företag.

– Jag hade tagit mått på maskiner och funderade hur man kunde förbättra dem, ritade på egna sågar, hade idéer och funderingar.

Konstnärerna som gillade Ted hörde av sig. Han fick jobb i Oslos tunnelbana, arbetade med ett hotell i Tylösand och översåg stenarbeten till biblioteket i Alexandria, ett miljardprojekt, ritat av norska arkitektkontoret Snøhetta. Ted var inhyrd under åtta månader för att hjälpa till med produktionen i stenindustrin i Borg El-Arab.

– Jag skulle ge fan i att använda händerna löd ordern. Händer hade de hur mycket som helst, det var min hjärna de behövde.

Så småningom, 2003, köpte Ted Nordenhakes fabrik, lokaler och maskiner.

– Jag stod med massor av jobb och en tom fabrik. Folk slutade, det var för svårt att en före detta anställd tog över.

Det första stora jobb Zaar Granit gjorde var arbeten till Södra länken i Stockholm. En av tunnelsystemets vackraste passager är ett sagolikt blått belyst valv, formgivet av konstnären Leif Bolter, där Zaar Granit utförde valvbågar i Bjärlövsgranit, med ett stenklot i mitten. Alltihop vägde 440 ton.

– Det är roligt med de mer avancerade jobben. Det var massor av vinklar, man måste tänka till.

Gotländsk kalksten

Naturligt vacker sten bearbetad till golv, fasadsten, bänkskivor och fönsterbänkar. Grovt bearbetad till marksten, handhuggen mursten och annan trädgårdssten.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52, SE-624 22 Slite
Tel. +46 (0)498 22 03 49
Fax +46 (0)498 22 22 50

NYA ÄGARE

Under augusti 2015 lämnade Thomas Löfgren över verksamheten till oss. Vi kommer att driva företaget vidare i Thomas anda och vill hälsa nya och gamla kunder varmt välkomna till oss!

Johan & Pernilla Löfgren

Ted Zaar tillsammans med medarbetarna Peter Hultner (längst till vänster), Marek Denzyk och Andreas Kullaro.

”Egentligen kan ingen lära dig att hugga. Man kan få det förklarad, men sedan sitter allt i nyporna. Du måste lära dig själv.”

Till en annan plats i tunneln hade konstnären Gunilla Bando-
lin skapat en nio meter hög pelare som höggs i Vångagranit.

Genom sådana prestigeuppdrag spreds ryktet om Zaar Granit. Karriären gjorde en liten krok. När företaget Stenia i Ulricehamn ville ta sig in på stenmarknaden sålde Ted 70 procent av sitt företag, fortsatte att arbeta med konstnärer, men hamnade i en stor-
skalig produktion av stenplattor.

– Mina konstnärer tyckte att det hade blivit en plattfabrik. Förr kunde jag stanna sågen och rota i högarna med dem, nu var jag tvungen att leverera massvis varje dag.

Till slut ville han ut igen. Han tog över konstnärsdelen och köksskivorna, plockade med sig vissa maskiner och startade på nytt här i Vilshult 2012, i de tomma lokalerna efter ett sliperi för gravstenar. En gammal snofsighet dröjer kvar i tegelfasader, ett tomt showroom, en modernistisk stensulptur mot bygatan.

Flera av Teds anställda är från andra länder, mest stenlan-
det Portugal. Carlos Fernandes Da Silva som har jobbat här i tre år, handhugger ett granitblock med sin portugishammare.

Familjen är i Portugal och hans arbetstider justeras kring resorna hem i perioder.

Trotjänaren är Marek Denzyk från Polen, som Ted fick tips om när han behövde medhjälpare. Plötsligt ringde telefonen, Marek stod på stationen i Osby. Det var 2003. Nu har han jobbat 13 år med Ted, flyttat hit och bildat familj.

– Var fasan hittar vi bra stenhuggare? Jag skulle gärna vilja få fatt på duktig personal, gärna svensktalande, säger Ted.

Språkförbistring bland stenarna är inte lätt. Kunskapsöver-
föringen är inte helt enkel. Det finns inga absoluta manualer för stenhuggning, det finns kunskap, men själva hantverket beror på vem du är.

– Egentligen kan ingen lära dig att hugga. Man kan få det för-
klarad, men sedan sitter allt i nyporna. Du måste lära dig själv, säger Ted och berättar om praktikanter som klagar över att de har slagit sig tio gånger.

– Bra då har du 9 999 gånger kvar, sedan kan du det här. Det finns inga genvägar.

Ted brukar fortfarande förvånas över hur andra hugger, alla har sina egna knep och handgrepp. En sten är inte lik en annan. Vissa har en tydligare riktning i materialet än andra.

Marmorvinnan som den brittiske konstnären Julian Opie valde att skippa.

FAKTA

KONSTNÄRER SOM TED ZAAR HAR ARBETAT MED

Gunilla Bandolin
Cristian Blystad
Lief Bolter
Bård Breivik
Monika Dennis Larsson
Mickael Fagerlund
Sigurður Guðmundsson
Clas Hake
Gene Highsten
Jenny Holzer
Sabina Hornig
Gustav Kraitz
Marit Lyckander
Walter De Maria
Johannes Michler
Hilde Mölum
Takashi Naraha
Jesper De Neergaard
Julian Opie
Leo Pettersson
Pål Svensson

*”Hur många stenar har jag gjort under 30 år?
Tänk om man kunde ställa upp allt på ett ställe.”*

– Jag kan slå på en sten och känna direkt att det inte kommer att fungera, då får man vända på den.

Det kommer en del ungdomar till Zaarstone och vill testa yrket.

– Men när de får damm i ögonen, gör fel, slår sönder och slår sig på fingrarna, när det blir kallt ute, då är det inte så kul längre.

Ted berättar att om man har arbetat med sten i ungefär två år, då brukar det vända. Då händer det något i själen, då stannar man kvar i jobbet.

– Det uppstår en viss sorts stolthet: Fy fan vad fint, det här är kul. Man blir en stenarbetare.

Arbetsdagen lider mot sitt slut och det dammiga gänget samlas kring ett av de stora blocken. De bitar som ska slipas bort är markerade, någon ska jobba kväll, det är brådis. Folk samlar ihop sina saker och går hem, arbetsplatsen stillnar av, det är en speciell stund.

Ted måste in i såghuset en sista gång, se över alltihop inför nattens sågning. Maskinerna sköter sig själva, men blocket måste stå rätt så att det inte spricker i processen. Material, tid, teknik, allt är en pågående ekvation. En ny såglina kostar 13 000 kronor och håller en vecka.

– Jag fick mer betalt för stenen förr, men å andra sidan är såglinorna en tredjedel så dyra i dag, de sågar dubbelt så hårt och varar dubbelt så länge. Men botten är nog nådd på priset.

En långtradare stannar vid vägen. Några pallar med kantsten baxas ombord, ännu en sändning rullar ut i världen.

Klagomål från grannar är inte ovanligt i stenindustrin. Zaarstone har också haft en del problem med åsikter om ljud och damm.

Olika synsätt på naturen står mot varandra. Vad ska ett landskap användas till? Rekreation, tystnad, vila, eller ska man försöka utnyttja dess tillgångar, skapa arbeten och få en levande landsbygd här i trakterna av ”Skånes Norrland” – de knalliga skogstrakterna som i dag är drabbade av ungdomsarbetslöshet och där många unga ger sig av? Det är svåra avvägningar.

Ted berättar att han ibland på flygplatser kan få syn på stenarbeten han högg för många år sedan.

– Hur många stenar har jag gjort under 30 år? Tänk om man kunde ställa upp allt på ett ställe.

Han börjar räkna ton, det blir tusentals bara på ett år. Han funderar vidare, över själva berggrunden och upplevelsen av de enorma mängder sten vi har under fötterna. I ett stenbrott där det tas ut tre till fyra lastbilar varje vecka syns knappt någon skillnad i botten efter ett år.

– Det finns 40 000 ton sten bara i en meters sänkning.

I gräset i skogsbrynet bakom kontoret ligger en märklig kvinnostaty, ett slags Påsköfigur, halvt bortglömd som om den övergivits där för hundratals år sedan.

Figuren är ett oavslutat projekt med den norske skulptören Kristian Blystad. Någon dag – kanske – ska Ted Zaar ge sig på stenkolossen igen, göra klart jobbet. Det handlar om pengar och tid, men också om något annat: nyfikenhet kanske och stolthet, absolut. Ni vet, att hugga sten ... ■